

Jarosław Maciejewski

Zygmunt Szweykowski (7 kwietnia
1894 - 11 lutego 1978)

Pamiętnik Literacki : czasopismo kwartalne poświęcone historii i krytyce
literatury polskiej 70/1, 407-414

1979

Artykuł został zdigitalizowany i opracowany do udostępnienia w internecie przez Muzeum Historii Polski w ramach prac podejmowanych na rzecz zapewnienia otwartego, powszechnego i trwałego dostępu do polskiego dorobku naukowego i kulturalnego. Artykuł jest umieszczony w kolekcji cyfrowej bazhum.muzhp.pl, gromadzącej zawartość polskich czasopism humanistycznych i społecznych.

Tekst jest udostępniony do wykorzystania w ramach dozwolonego użytku.

V. K R O N I K A
Z M A R L I

Pamiętnik Literacki LXX, 1979, z. 1
PL ISSN 0031-0514

ZYGMUNT SZWEYKOWSKI

(7 kwietnia 1894 — 11 lutego 1978)

Profesor Zygmunt Szweykowski należał do pokolenia, które swą pełnoletniość uzyskało z chwilą wybuchu pierwszej wojny światowej. Urodził się w Krośniewicach pod Kutnem. Szkołę (polskie gimnazjum Wróblewskiego w Warszawie) ukończył w r. 1912, a w następnym zdał tzw. egzamin rządowy i zaczął udzielać prywatnych korepetycji, chcąc zarobić na podjęcie studiów w Krakowie. Wybuch wojny zmienił te plany.

Generacja jego, jeśli przyszło jej żyć w zaborze rosyjskim i jeśli swoje ambicje i zainteresowania skupiała wokół spraw związanych z perspektywami bytu narodowego, pozostawała pod wpływami prężnego środowiska warszawskich krytyków literackich i nauczycieli polskich gimnazjów prywatnych. Oni też uformowali umysłowość i wrażliwość młodego Zygmunta Szweykowskiego, już wtedy zainteresowanego literaturą i możliwościami badania jej dziejów. Byli wśród owych krytyków i nauczycieli: Aureli Drogoszewski, Kazimierz Wóycicki, Gabriel Korbut, Bronisław Chlebowski, Ignacy Matuszewski. Nauczył się od nich szerokich ujęć syntetycznych, wyczulenia na estetyczne walory tekstu literackiego i obowiązku ideowej, a nie tylko artystycznej oceny takiego tekstu.

Gdy w listopadzie 1915 otwarto znowu w Warszawie polski uniwersytet i wyposażono go w katedry historii literatury polskiej, nic dziwnego, że można było w tym mieście oprzeć się na dość liczny gronie młodzieży, zainteresowanej studiami literackimi. Wśród niej znalazł się także Zygmunt Szweykowski. Studiował on na nowo otwartej uczelni w latach 1915—1920, a więc w okresie historycznego przełomu: podczas pierwszej wojny światowej i w początkowej fazie formowania się młodego państwa polskiego. Na katedry historii literatury polskiej powołano w Warszawie — jak wiadomo — profesorów ukształtowanych w dwóch galicyjskich szkołach filologii uniwersyteckiej: Józefa Kallenbacha ze szkoły krakowskiej i Juliusza Kleinerja ze szkoły lwowskiej. Szweykowski wybrał seminarium Kleinerja, 30-letniego wtedy profesora o szerokich horyzontach komparatystycznych, doskonale opanowanym

warsztacie filologiczno-analitycznym, wnikliwego metodologa i sugestywnego nauczyciela. Z tego seminarium, w połączeniu z owym wcześniejszym zacznym literackiej atmosfery Warszawy przedwojennej, wywodziły się zainteresowania i przemyślenia metodyczne młodego badacza, skupione początkowo na polskiej powieści okresu romantyzmu, a nieco później na epoce pozytywizmu.

Doktorat uzyskał Szweykowski w r. 1920 (promotorem był profesor Józef Ujejski, gdyż Kleinera nie było już wtedy w Warszawie) na podstawie monografii powieści historycznych Henryka Rzewuskiego, pokazanych w kontekście refleksji o istocie i ewolucji tego gatunku literackiego w Europie i w Polsce. Praca ta, drukowana jako pierwszy tom warszawskiej serii „Studia z Zakresu Historii Literatury Polskiej”¹, a właściwie erudycja przy jej pisaniu zdobyta, zaowocowała w latach następnych szeregiem poprzedzonych wstępami wydań krytycznych utworów Henryka Rzewuskiego, Michała Czajkowskiego, Klementyny z Tańskich Hoffmanowej, Zygmunta Kaczkowskiego², później zaś zwięzłą, lecz pełną oryginalnych sugestii syntezą dziejów polskiej powieści³. Była to właściwie historia sztuki powieściopisarskiej ujęta poprzez pokazanie subtelnej relacji między ideologią pisarzy, ideologią wydobytą z utworów, a różnorodnymi sposobami przedstawiania tematów w owych powieściach. We wszystkich tych pracach uderzała niezwykła konsekwencja raz przyjętych kryteriów opisu i oceny zjawisk literackich, dojrzała metodologia badawcza. Później rezultatem tych przemyśleń stała się m. in. rozprawa o *Panu Tadeuszu* jako „poemacie humorystycznym”⁴ oraz analiza *Trylogii* Sienkiewicza, dokonana z punktu widzenia poetyki baśni i legendy⁵.

Drugi nurt zainteresowań Zygmunta Szweykowskiego dotyczył twórczości Bolesława Prusa. Napisanie monografii *Lalki* nie tylko otworzyło badaczowi perspektywę na sztukę pisarską jej autora i na istotę prezentowanego przez *Lalkę* gatunku powieściowego, lecz także pobudziło Szweykowskiego do studiowania społecznego zaplecza tematu przedsta-

¹ *Powieści historyczne Henryka Rzewuskiego*. Warszawa 1922.

² K. z Tańskich Hoffmanowa, *Dziennik Franciszki Krasieńskiej*. Warszawa 1924. — M. Czajkowski, *Stefan Czarniecki*. T. 1—2. Warszawa 1925. — Z. Kaczkowski, *Murdelio*. Kraków 1925. BN I 84. — M. Czajkowski, *Owrucczanin*. Kraków 1927. — H. Rzewuski, *Pamiętki Soplicy*. Kraków 1928. BN I 112.

³ *Powieść w latach 1776—1930*. Hasło w *Encyklopedii polskiej* (wyd. 2, t. 21, dział 18). *Dzieje literatury pięknej w Polsce*. Cz. 2. Kraków 1936, s. 559—648.

⁴ „*Pan Tadeusz*” — poemat humorystyczny. Poznań 1949. Pierwszy szkic tej rozprawy ukazał się w r. 1936 („*Pion*”, nr 36). Rękopis całości, zniszczony w czasie powstania warszawskiego, został zrekonstruowany po wojnie.

⁵ „*Trylogia*” Sienkiewicza. *Szkice*. Poznań 1961. Główne studium tej książki powstało w czasie okupacji. Rękopis został zniszczony w czasie powstania warszawskiego, po wojnie zrekonstruowany: „*Trylogia*” Sienkiewicza jako baśń na tle dziejowym. „*Życie Literackie*” 1946, nr 12.

wionego w tej powieści, do pogłębienia znajomości filozofii pozytywistycznej, do lektury publicystyki, obfitej w czasach Prusa, do wnikania w biografię Aleksandra Głowackiego, do penetracji pozostałych po nim rękopisów. Wszystko to stanowiło w monografii *Lalki* tło, na którym można było dopiero zrozumieć przyczyny powstania tej najwybitniejszej polskiej powieści XIX wieku. Takie ujęcie zagadnienia wywołało grymasy niezadowolenia zarówno ze strony krytyki formalistyczno-estetyzującej, jak i ze strony konserwatywnych ideologów. Studium przyniosło

Zygmunt Szweykowski

jednak autorowi docenturę (u Kleinera we Lwowie) i zdobyło wielką poczytność — książka miała przed wojną dwa wydania, co nie tak często spotykało w tamtym okresie publikacje historycznoliterackie⁶.

Polski pozytywizm to głównie odtąd dziedzina zainteresowań badawczych i pisarskich Zygmunta Szweykovskiego. Pozytywizm szeroko rozumiany — w rozprawach o całości kultury tego okresu⁷, w szkicu

⁶ „*Lalka*” Bolesława Prusa. Warszawa 1927. Wyd. 2: 1935. Swe pierwsze studium o Prusie opublikował Szweykowski znacznie wcześniej: *Przeżycia osobiste Bolesława Prusa w „Faraonie”*. „Tygodnik Ilustrowany” 1924, nr 31—32.

⁷ *Pozytywizm polski. Próba oceny*. „Przegląd Współczesny” t. 28 (1929). — *Zarys historii Kasy im. Mianowskiego*. „Nauka Polska” t. 15 (1932). — *Pozytywizm polski a kultura wiejska*. W: *Księga pamiątkowa na 75-lecie „Gazety Rolniczej” 1861—1935*. T. 1. Warszawa 1938, s. 196—205.

o krytyce literackiej końca wieku⁸, w nowatorskich penetracjach życia teatralnego Warszawy oraz komedii pozytywistycznej i przedpozytywistycznej⁹, wreszcie w rozprawach o pisarzach i dziełach tamtej epoki, wśród których na pierwszym miejscu wymienić trzeba prace o Dygasińskim¹⁰ i Sienkiewiczu¹¹, a obok tego o Jeżu, Anczycu, Romanowskim, Kraszewskim, Świętochowskim, Asnyku, Lamie, Reymontcie¹². Pozytywizmowi pozostał Szweykowski wierny do końca życia, jako jego pierwszy badacz i najwybitniejszy znawca. Sądy Szweykowskiego o tej epoce i dokonane przez niego usystematyzowanie jej problemów weszły w krwiobieg naszej historiografii literackiej.

Wśród pozytywistów najwięcej jednak cenił Bolesława Prusa, zafascynowany jego ideologią i kunsztem pisarskim. Jemu poświęcił najwięcej wysiłku badawczego i w tym zakresie przysporzył naszej kulturze najwięcej trwałych wartości. Przy tym temacie wymienić trzeba trzy najważniejsze dzieła jego życia. Pierwszym jest monografia twórczości Prusa, ujęta w ramach metodologii udoskonalanej w obu poprzednio

⁸ *Pierwszy etap walki o naturalizm w Polsce. Przedmowa* w: A. Sygietyński, *Pisma krytyczne wybrane*. Cz. 1—2. Warszawa 1932.

⁹ *Krytyka teatralna w dobie pozytywizmu wobec aktora i reżysera*. „Pamiętnik Teatralny” 1953, z. 1. — *Teatrzyki ogródkowe w Warszawie. Z historii nieporozumień*. „Pamiętnik Teatralny” 1958, nr 3/4. — *Fredro — wróg miasta*. W zbiorze: *Księga pamiątkowa ku uczczeniu czterdziestolecia pracy naukowej prof. dra Juliusza Kleinera*. Łódź 1949. — Wstęp w: A. Fredro, *Dożywocie*. Warszawa 1947. „Biblioteka Pisarzy Polskich i Obcych” 13. — *Stanisław Bogustawski i jego „Lwy i lwice”*. Kartka z dziejów wpływu *Moliera* na komedię polską. W zbiorze: *Księga pamiątkowa ku czci Stanisława Pigońa*. Kraków 1961. — „*Pan Damazy*” *Blizińskiego* wobec komedii francuskiej *Drugiego Cesarstwa*. „Pamiętnik Literacki” 1959, z. 3/4.

¹⁰ *Dramat Dygasińskiego*. Warszawa 1938.

¹¹ „*Trylogia*» *Sienkiewicza*” i inne szkice o twórczości pisarza. Poznań 1973. Oprócz wznowienia studium głównego (zob. przypis 5) przedrukowano w tej książce następujące rozprawy o Sienkiewiczu: „*Ogniem i mieczem*” a krytyka pozytywistyczna. „*Zeszyty Wrocławskie*” 1947, z. 3. — *Kilka uwag o „Krzyżakach” Sienkiewicza*. „Pamiętnik Literacki” 1957, z. 4. — *Z problemów warsztatu powieściowego Henryka Sienkiewicza*. W zbiorze: *Literatura — komparystyka — folklor. Księga poświęcona Julianowi Krzyżanowskiemu*. Warszawa 1968. — *Z zagadnień genetycznych dramatu Sienkiewicza „Na jedną kartę”*. W zbiorze: *Europejskie związki literatury polskiej*. Warszawa 1969. Po raz pierwszy opublikowano w tym tomie rozprawę *Rozważania o „Quo vadis”*.

¹² *Anczyc, Jez i Romanowski jako budziciele ruchu powstańczego przed 1863*. „*Przegląd Historyczny*” t. 34 (1938). — *Klasyfikacja powieści historycznych Kraszewskiego pisanych po roku 1863*. W zbiorze: *Księga ku czci Józefa Ignacego Kraszewskiego*. Łuck 1939. — *Alexander Świętochowski. 1848—1938*. „*The Slavonic Year-Book*” 1939/1940. — Wstęp w: J. Lam, *Wielki świat Capowic*. Mikołów 1949. — Przedmowa w: W. S. Reymont, *Pisma*. T. 1. Warszawa 1952. — *Liryka Asnyka a pozytywizm polski* (powst. 1957). Pierwodruk w: *Nie tylko o Prusie*. Szkice. Poznań 1967. (Większość prac tutaj wymienionych oraz prac wymienionych w przypisach: 2, 7, 8, 9, 13 — przedrukowano w książce *Nie tylko o Prusie*).

scharakteryzowanych nurtach przemysłów. Książka ta napisana została w czasie okupacji w Warszawie, w oparciu o biblioteczne i archiwalne studia dokonane przed wojną. Wydano ją po raz pierwszy w Poznaniu w r. 1947, a po raz drugi w Warszawie w r. 1972, w nakładzie 20 tys. egzemplarzy. Jest więc ta książka do dziś aktualnym osiągnięciem naukowym, mimo iż upłynęło już 35 lat od chwili jej napisania¹³.

Drugie z tych dzieł to pełna edycja *Pism* Bolesława Prusa, także dwukrotnie wydana — przed wojną w 26 tomach, po wojnie rozszerzona do tomów 29. Szweykowski stał się poprzez to wydanie pionierem filologicznego edytorstwa tekstów prozaicznych, powieściowych; edytorstwa zaniedbanego uprzednio w porównaniu np. z pietystycznym traktowaniem tekstów poezji romantycznej. Szweykowski jako wydawca Prusa stworzył kanon dla wszystkich późniejszych edycji (także popularnych) utworów tego pisarza¹⁴.

Trzecim dziełem „prusologii” Szweykowskiego jest 20-tomowa edycja *Kronik*, rezultat pracy benedyktyńskiej, polegającej — poza czynnościami zaliczanymi do tzw. sztuki edytorskiej — na penetracji obfitych roczników XIX-wiecznej prasy warszawskiej, na zdobywaniu orientacji w zespołach najróżnorodniejszych realiów sprzed wieku. *Kroniki* dzięki pracy Zygmunta Szweykowskiego stały się obecnie bodajże najważniejszymi tekstami w historii naszej publicystyki XIX-wiecznej, tekstami już klasycznymi, a obszerne, drukowane przy nich komentarze wydawcy — swoistą encyklopedią dotyczącą tamtej epoki¹⁵.

Pracę tę wykonał Szweykowski dopiero w poznańskim okresie swojej biografii. Przed wojną, po doktoracie, a więc w latach dwudziestych uczył w gimnazjum żeńskim im. J. Słowackiego w Warszawie. Po habi-

¹³ *Twórczość Bolesława Prusa*. T. 1—2. Poznań 1947. Wyd. 2: Warszawa 1972. Z analitycznych, nie wcielonych do syntetycznej monografii, prac o Prusie wymienić należy: *Skreślenia cenzuralne w „Lalce”*. „Tygodnik Ilustrowany” 1925, nr 24. — *Powieść Prusa pt. „Sława”*. „Ruch Literacki” 1934. — *Stanowisko Bolesława Prusa w literaturze polskiej*. „Ruch Literacki” 1934. — *Bolesław Prus jako felietonista*. W: B. Prus, *Wybór kronik i pism publicystycznych*. Warszawa 1948. „Biblioteka Pisarzy Polskich i Obcych” 37. — *Geneza noweli Prusa „Z legend dawnego Egiptu”*. W zbiorze: *Munera litteraria. Księga ku czci Profesora Romana Pollaka*. Poznań 1962 (Rozprawy te przedrukowane zostały w tomie: *Nie tylko o Prusie*. Zob. przypis 12.)

Ostatnie refleksje Szweykowskiego na temat Prusa opublikowane zostały w r. 1974: „*Przemiany*” — *nie dokończona powieść Bolesława Prusa*. „Archiwum Literackie” t. 19.

¹⁴ B. Prus, *Pisma*. T. 1—26. Warszawa 1935—1936 (wspólnie z I. Chrzanoskim); *Pisma*. T. 1—29. Warszawa 1948—1950. Należy wymienić także opracowane przez Z. Szweykowskiego krytyczne (na podstawie rękopisu) wydanie *Faraona* (Warszawa 1954).

¹⁵ B. Prus, *Kroniki*. T. 1—20. Warszawa 1954—1970. Ostatnią pracą edytorską Szweykowskiego w tym zakresie jest książka: B. Prus, *Wczoraj — dziś — jutro. Wybór felietonów*. Warszawa 1973.

litacji, w roku 1928/29, wykładał krótko we Lwowie, po czym wyjechał do Paryża, a po powrocie przeniósł swą docenturę na Uniwersytet Warszawski. W roku 1932 podjął się poza tym wykładów na Wolnej Wszechnicy w Warszawie, a później również w Łodzi. Pierwsze miesiące r. 1939 spędził znów w Paryżu, na r. akadem. 1939/40 mianowano go profesorem Uniwersytetu Poznańskiego. Wybuch drugiej wojny światowej zatrzymał jednak Szweykowskiego w Warszawie, gdzie od połowy r. 1940 prowadził zajęcia na tajnym Uniwersytecie Ziemi Zachodnich. Powstanie warszawskie spędził na Mokotowie, jesienią 1944 wyjechał przymusowo do Częstochowy. W kwietniu 1945 przeniósł się na stałe do Poznania, aby objąć przyznaną mu przed wojną katedrę. Jako profesor zwyczajny wykładał na Uniwersytecie Poznańskim przez lat bez mała 20. Na emeryturę przeszedł w roku 1964.

Okres poznański, obok naukowych osiągnięć, uwypuklił przede wszystkim niezwykle talent dydaktyczny profesora Szweykowskiego. Wprowadził na swej katedrze w dawny, nieskoordynowany system studiowania literatury zdecydowany ład poprzez narzucenie studentom określonej kolejności poznawania faktów i pogłębiania problemów, nauczał myślenia racjonalnego i empirycznego, przyzwyczajał do mniemania, że głównym przedmiotem polonistycznego badania jest utwór literacki, nosiciel określonych wartości ideowych i doznań estetycznych. Dzisiaj wydaje się to czymś oczywistym, ale w pierwszych latach powojennych było to — szczególnie wobec tradycji polonistyki poznańskiej — rewolucyjną nowością^{15a}.

W Poznaniu stał się też Szweykowski sugestywnym inspiratorem określonych kierunków pracy badawczej swoich uczniów. Oprócz wychowania kilku z nich w tych dziedzinach, których sam był najwybitniejszym znawcą, a więc przede wszystkim w zakresie tzw. „prusologii”¹⁶, zbudował tam szkołę badań nad romantyzmem, mecenasował wraz z prof. Romanem Pollakiem penetracjom tradycji kulturalnych regionu¹⁷, a przede wszystkim stworzył dziedzinę, która u progu jego poznańskiej

^{15a} Szweykowski zajmował się także wtedy popularyzacją wiedzy o literaturze. Rezultatem tych akcji była książka: *Sylwetki literackie. Oświecenie — romantyzm — pozytywizm — Młoda Polska. Odczyty radiowe z cyklu: „Mówiona Historia Literatury”*. Poznań 1948.

¹⁶ Pod patronatem naukowym Z. Szweykowskiego ukazały się: A. Głowacki (B. Prus), *Listy*. Opracowała, komentarzem i posłowiem opatrzyła K. Tokarzówna. Warszawa 1959. — *Wspomnienia o Bolesławie Prusie*. Zebrał i opracował S. Fita. Warszawa 1962. — H. Ilmurzyńska i A. Stepnowska, *Księgozbiór Bolesława Prusa*. Warszawa 1965. — *Bolesław Prus. 1847—1912. Kalendarz życia i twórczości*. Opracowali K. Tokarzówna i S. Fita. Warszawa 1969. — *Bolesław Prus. Bibliografia*. Opracowała T. Tyszkiewiczówna. *Nowy Korbud*, t. 17, cz. 2 (w druku).

¹⁷ Zob. *Literackie przystanki nad Wartą*. Pod redakcją Z. Szweykowskiego. Poznań 1962.

działalności była jeszcze w całej Polsce w powiśkach — teatrologię¹⁸. Oprócz tego Szweykowski zorganizował w Poznaniu i prowadził przez szereg lat Pracownię Bibliografii Okresu Pozytywizmu i Młodej Polski, co zaowocowało wydawaniem tomów *Nowego Korbuta*¹⁹. Doczekał się też w Poznaniu efektów, które cenil najwyżej, mianowicie wytworzenia się określonego środowiska naukowego, które można by nazwać „szkołą” jego imienia.

Przyjął 310 prac magisterskich (do roku 1963), promował 16 doktorów, spośród których 6 to obecnie docenci, a 2 uzyskało tytuły profesorskie. Uczniowie jego to dojrzała już obecnie kadra nauczycielska, pracująca głównie w szkołach województw zachodnich, to także pisarze, dziennikarze, ludzie teatru²⁰.

Jeszcze większe znaczenie — wydaje się — miało oddziaływanie wychowawcze profesora Szweykowskiego. Warto tu kilka zdań poświęcić refleksji na temat roli wybitnego humanisty w oddziaływaniu na środowisko powołane do tego, aby kształtować określone sposoby myślenia o kulturalnej tradycji narodu, o sztuce słowa, o możliwościach poznawania i oceniania efektów ludzkiej wyobraźni. Wtedy gdy Szweykowski działał na uniwersytecie, obowiązywała jeszcze dawna zasada pedagogiczna, twierdząca, że najważniejszym czynnikiem nauczania jest autorytet Mistrza. Profesor winien był dysponować obok szerokiej erudycji jakąś specjalną zdolnością inspirowania i przekonywania, jakąś elastycznością, a jednocześnie pryncypialnością przy ocenie zjawisk społecznych, błyskotliwością, a jednocześnie głęboką zasadnością swych sądów. Przede wszystkim jednak winien był mieć cywilną odwagę i twardość postawy na co dzień, winien wytyczyć swoją linię postępowania realizowaną konsekwentnie, bez rozgłosu, nieraz wbrew naciskowi demagogicznej opinii.

Profesor Szweykowski posiadał te wszystkie modelowe cechy uniwersyteckiego nauczyciela. Do końca, nawet wtedy gdy przestaliśmy być już jego uczniami czy asystentami, a przekształciliśmy się w grono jego przyjaciół, nie zniknęła siła fascynacji, jakiej doznawaliśmy wówczas, kiedy był dla nas Mistrzem. Siła ta skłaniała jego młodszych ko-

---

¹⁸ Badania teatrologiczne, których inspiratorem był prof. Szweykowski, rozwinęły się już poza Poznaniem poprzez działalność jego ucznia — Zbigniewa Raszewskiego.

¹⁹ *Literatura pozytywizmu i Młodej Polski*. Opracował zespół pod kierownictwem Z. Szweykowskiego i J. Maciejewskiego. *Nowy Korbut*, t. 13 (1970), t. 14 (1973), t. 15 (1978), t. 16 (w druku). Tom 15 *Nowego Korbuta* ukazał się w ostatnich (dosłownie) godzinach życia Zygmunta Szweykowskiego.

²⁰ W roku 1966 odbyła się w Poznaniu uroczystość poświęcona uczczeniu zasług naukowych i nauczycielskich Zygmunta Szweykowskiego. Wręczono wtedy Profesorowi księgę *Prace o literaturze i teatrze ofiarowane Zygmunтови Szweykowskiemu* (Wrocław 1966). Księga ta zawiera rozprawy 41 autorów — „wyraz uznania kolegów i uczniów”.

legów do utrzymywania właściwych proporcji między przywilejem poufałości a dystansem szacunku, należnego nauczycielowi. Profesor zawsze umiał powiązać postawę pryncypialną i odpowiedzialną z urzekającą bezpośredniością, życzliwością i autentycznym zaangażowaniem w sprawy bliskie jego otoczeniu. I wydaje się, że istotnym elementem tworzącym fundament jego wielkości był ów nie dający się opisać urok jego osoby i to, że własną postawą uchronił nas, swych uczniów, przed największą klęską współczesnych społeczeństw i jednostek — przed klęską dewaluacji autorytetu.

Był to człowiek skromny i surowy wobec siebie, czujny wobec wszelkich skrajności, wyrozumiały, lecz nie znoszący konformizmu, moralista, choć nie lubił moralizowania i moralizatorstwa. Cechowało go poczucie równowagi i zgoda z całym światem. Zafascynowany pisarstwem Bolesława Prusa, przyjął w wielkiej mierze jego ideologię i można by właściwie, rekonstruując pogląd na świat Zygmunta Szwejkowskiego, powtórzyć to, co on sam napisał o ideologii Prusa. A więc np. to, iż był przekonany, że człowiek prawdziwie wybitny nie może istnieć bez idealizmu ducha; że najwyższe zdobycze cywilizacyjne zaczęły się od marzenia, od fikcji pozornie tylko nierealnej oraz że charakter człowieka, wola ludzka, aby działać twórczo, muszą mieć busolę etyczną.

To właśnie powinno być — sądzę — najważniejszym akcentem w momencie przypominania jego zasług naukowych i wychowawczych ²¹.

Jarosław Maciejewski

---

²¹ Zob. Z. Raszewski, *Profesor*. W zbiorze: *Prace o literaturze i teatrze ofiarowane Zygmuntowi Szwejkowskiemu*. — A. Polakowska, I. Teresińska, *Zestawienie publikacji profesora Zygmunta Szwejkowskiego*. Jw. — E. Janowski, *Zygmunt Szwejkowski*. „Rocznik Towarzystwa Literackiego im. Adama Mickiewicza” 1971.